

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ТА ДОБРОВІЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ МОЖЕ ЗАПОДІЯТИ
ШКОДУ ТРЕТІМ ОСОБАМ**

**LEGAL REGULATION OF MANDATORY AND VOLUNTARY INSURANCE
OF PROFESSIONAL LIABILITY OF PERSONS WHICH ACTIVITY MAY CAUSE DAMAGES
TO THIRD PARTIES**

Озернюк Г.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та
господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету*

Стаття присвячена вивченню та аналізу нормативного закріплення страхування професійної відповідальності в законодавстві України. Проаналізоване правове регулювання обов'язкового та добровільного страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам.

Ключові слова: страхування, професійна відповідальність, заподіяння шкоди, треті особи.

Статья посвящена изучению и анализу нормативного закрепления страхования профессиональной ответственности в законодательстве Украины. Проанализировано правовое урегулирование обязательного и добровольного страхования профессиональной ответственности лиц, деятельность которых может причинить ущерб третьим лицам.

Ключевые слова: страхование, профессиональная ответственность, причинение ущерба, третьи лица.

The article is devoted to research and analysis of the legislative basis of professional responsibility insurance in the legislation of Ukraine. The legal regulation of obligatory and voluntarily professional responsibility insurance in case of damage to the third part is analyzed.

Key words: insurance, professional responsibility, damage, third party.

Постановка проблеми. Процес дослідження інституту страхування цивільно-правової відповідальності, а особливо страхування професійної відповідальності, завжди буде посідати чільне місце серед актуальних проблем регулювання страхових правовідносини. Інститут страхування професійної відповідальності є майже но-

вим та специфічним, багато проблем термінологічного характеру та законодавчого закріплення дотепер залишаються не вирішеними.

Стан дослідження. Проблема страхування професійної відповідальності досліджувалась як українськими, так і зарубіжними авторами. Теоретичні аспекти

страхування професійної відповідальності знайшли своє відображення в роботах Ю. Заїкіна, Н. Грищенко, Т. Казакова, І. Дрозд та ін.

Професійна відповідальність також розглядалася в працях С. Бородини, Н. Зачосова, О. Файер, В. Сущенко тощо.

Зазначені праці були присвячені проблемам дефініції понять «професійна відповідальність», «страхування професійної відповідальності», деяким аспектам необхідності нормативного закріплення обов'язкового страхування певних категорій осіб, діяльність яких може причинити шкоду третім особам. Але дотепер загальна проблема закріплення «Переліку» осіб, професійна відповідальність яких підлягає обов'язковому страхуванню, та зміст цього «Переліку» в літературі є досі недостатньо дослідженими.

Тому метою статті стало вивчення правового регулювання страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам.

Виклад основного матеріалу. Відповідальність – це одна з основних юридичних категорій, яка використовується в правозастосовній діяльності в різних аспектах. Можна розрізнити соціальну, моральну, політичну, юридичну та іншу відповідальність. Соціальна відповідальність – це поняття, що включає всі види відповідальності в суспільстві. Юридична відповідальність завжди пов'язана з відповідною оцінкою наслідків минулого, завжди є наслідком правопорушення, тобто порушення правових норм, але не моральних заборон.

Юридична відповідальність є однією з форм державно-примусового впливу на порушників норм права, яка полягає в застосуванні до них передбачених законом санкцій – мір відповідальності, що тягнуть за собою додаткові несприятливі наслідки [2, с. 585-592].

Одним із різновидів юридичної відповідальності є цивільно-правова відповідальність – застосування до правопорушника у випадку здійснення ним протиправних дій або бездіяльності передбачених договором або законом заходів державного примусу у вигляді додаткових цивільно-правових обов'язків майнового характеру, а саме санкцій. У свою чергу, одним із різновидів цивільно-правової відповідальності є професійна відповідальність [3, с. 627].

Поняття «професійна відповідальність» тісно пов'язане з поняттям «професійна діяльність». Розглядаючи професійну діяльність як різновид трудової діяльності, що передбачає наявність в особи відповідної професійної підготовки, тобто знань, умінь та навичок, які є джерелом її існування та взаємодії в будь-якому суспільстві, слід зазначити, що рівень такої діяльності значною мірою залежить від здатності особи «нести відповідальність» за її результати [4, с. 5].

Як вірно зазначає Файер О.А., «термін «професійна відповідальність» вживається досить рідко, і поняття «професійної відповідальності» не визначено» [3, с. 627].

Щодо поняття обов'язковості «страхування професійної відповідальності», то вона знайшла своє нормативне закріплення в п. 27 ст. 7 Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР в редакції від 16.10.2012р. – «страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України» [5].

Зазначений вище «Перелік» ще досі не затверджено та не розроблено, а тому і перелік професій чи посад, які підлягають обов'язковому страхуванню у випадку настання професійної відповідальності у разі заподіяння шкоди третім особам, ще досі не визначено, а відповідно, це не знайшло загального законодавчого відображення. Але необхідно підкреслити, що законодавець все ж таки закріпив обов'язковість професійного страхування деяких категорій осіб, діяльність яких може

заподіяти шкоду третім особам, що знайшло нормативне закріплення в законодавчих актах.

Так, Закон України «Про нотаріат» № 3425-ХІІ від 2 вересня 1993 р. визначає обов'язковість страхування нотаріусів. Крім цього, для публічного обговорення пропонується проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, порядку і правил проведення обов'язкового страхування професійної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам», [6] який ще досі не прийнятий.

Таким чином, сьогодні, обов'язковому страхуванню у випадку настання професійної відповідальності при заподіянні шкоди третім особам підлягають тільки: нотаріуси (ст. 28 закону України «Про нотаріат»: для забезпечення відшкодування заподіяної внаслідок вчиненої нотаріальної дії шкоди приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності. Держава не несе відповідальності за шкоду, заподіяну неправомірними діями приватного нотаріуса при здійсненні ним нотаріальної діяльності. Приватний нотаріус не несе відповідальності по зобов'язаннях держави. Мінімальний розмір страхової суми становить сто п'ятдесят мінімальних розмірів заробітної плати. Розмір відшкодування заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку.).

Законодавство України також не передбачає обов'язкове страхування професійної відповідальності аудиторів та повного і беззаперечного відшкодування збитку, нанесеного замовнику аудиту. Статтями 21 і 22 Закону України «Про аудиторську діяльність» визначено, що за неналежне виконання своїх зобов'язань аудитор (аудиторська фірма) несе майнову та іншу цивільно-правову відповідальність згідно з договором та законом. При цьому цивільно-правову відповідальність аудитора можна поділити на відповідальність перед замовниками аудиту та третіми особами, адміністративну, кримінальну. Крім того, Аудиторською палатою України можуть бути застосовані стягнення у вигляді попередження, призупинення чинності сертифіката на строк до одного року або його анулювання, виключення з Реєстру аудиторських фірм та аудиторів [7]. З вищевикладеного видно, що на законодавчому рівні закріплені тільки види можливої відповідальності аудитору. Беручи до уваги їх різноманітність та практичну розповсюдженість, законодавець все одно ще досі не закріпив обов'язковість професійної відповідальності цієї категорії осіб.

Але необхідно зауважити, що одна з нових концепцій Закону України «Про аудиторську діяльність», яка зараз знаходиться на стадії обговорення, все ж регламентує положення щодо необхідності аудиторських фірм «мати договір страхування професійної відповідальності на суму, не меншу за обсяг виручки з надання послуг з обов'язкового аудиту такої фірми за попередній календарний рік» [8].

У зв'язку з цим не можна не підтримати точку зору Файер О.А. стосовно необхідності закріплення страхування професійної відповідальності медичних працівників, аудиторів і нотаріусів в обов'язковій формі [9].

Іншими суб'єктами професійної відповідальності за претензіями третіх осіб щодо відшкодування збитків, наприклад, завданих ненавмисною помилкою, допущеною під час здійснення професійної діяльності, можуть бути:

1. Архітектор:
  - помилковий вибір розрахункових навантажень, правил і норм проектування;
  - прорахунок та помилка при використанні правил і норм проектування чи проведення інженерних розрахунків;

- інші помилки при складанні планів, специфікацій та проектно-технічної документації.

2. Оцінювач:

- використання невірно обраного стандарту оцінки вартості об'єкту;
- ненавмисна помилка при вимірюваннях та розрахунках;
- інші помилки, упущення, що призвели до невірної оцінки;

Крім цього, низка провідних страхових компаній України пропонують страхування професійної діяльності журналіста, експерта, ріелтора, митних брокерів і перевізників, туристичної діяльності, ресстраторів і депозитаріїв, автоперевізників, експедиторів вантажів, банківських службовців тощо [10, с. 277].

З цього приводу найбільш привабливою для дискусії є професійна відповідальність адвокатів, тим більш, що в цьому році було прийнято новий закон про регулювання їхньої діяльності – Закон України «Про адвокатську діяльність».

У новому законі відсутнє поняття страхування «ризиків адвокатської діяльності», обов'язковість якого, як і для аудиторів, є розповсюдженою практикою в зарубіжних країнах.

Сьогодні в Україні не вирішена проблема страхування професійної діяльності адвокатів полягає в тому, що: по-перше, недостатньо обґрунтовано є сама необхідність введення в нашої державі інституту страхування професійної відповідальності адвокатів; по-друге, потребують додаткового дослідження норми законодавства, які визначають правові взаємовідносини між адвокатом і клієнтом; по-третє, актуальним видається врахування досвіду інших країн у застосуванні страхування професійної відповідальності адвокатів, зокрема Білорусі, Росії, Франції та США [11, с. 25].

В європейських країнах існує декілька видів страхування професійної відповідальності адвокатів [5, 28]:

- індивідуальне страхування конкретного адвоката в приватній страховій компанії (Бразилія, Німеччина, Японія тощо);

- колективне страхування: адвокатська асоціація, яка представляє інтереси всіх своїх членів, в результаті укладання договору страхування вступає у відносини зі страховою компанією (Бельгія, Данія, Швейцарія тощо);
- самострахування – здійснюється за допомогою об'єднання адвокатів у товариства спільного страхування (Австралія, Велика Британія, Канада тощо);

- змішана система – поєднує в собі декілька із вищезазначених видів.

Найбільша увага питанням страхування професійної відповідальності адвокатів приділяється у Франції [12, с. 8].

Неможливо заперечувати той факт, що можна виділити наступні види захисту професійної відповідальності адвокатів: майновий, договірний, колективний, професійний [12, с. 27].

Отже, ідея запровадження страхування професійної відповідальності адвокатів є нагальною для України та полягає у розробці зручної системи, яка б охоплювала всіх адвокатів, базувалася на принципі рівності всіх учасників правовідносин, забезпечувала можливість підвищення професійних якостей адвокатських послуг, надавала можливість ефективного розвитку ринку

страхових послуг, сприяла впевненості клієнтів в якості адвокатських послуг. Необхідність введення в практику адвокатської діяльності саме обов'язкового, а не добровільного, страхування професійної відповідальності адвокатів вплине на активність діяльності адвокатських організацій, що матиме позитивні наслідки для надання в державі правової допомоги в цілому [12, с. 28].

Щодо страхування професійної відповідальності інших вищезазначених категорій осіб необхідно відмітити, що згідно з «Правилами професійної етики архітектора», які були розроблені з урахуванням Угоди з питань етики і поведінки, прийнятій на Генеральній асамблеї Міжнародної спілки архітекторів в Пекіні 1999 р., рекомендацій Ради архітекторів Європи та Статуту Національної спілки архітекторів України, визначено лише положення про те, що «архітектор страхує свою професійну відповідальність згідно із законодавством України» (п. 2.09.) [13].

Страхування професійної відповідальності журналістів, експертів, ріелторів оцінювачів тощо не є обов'язковим і не знайшло свого відображення у відповідних нормативно-правових актах. Так, проект Закону України «Про ріелторську діяльність» навіть не обговорює необхідність чи можливість її страхування.

Відповідальність за шкоду, яка заподіяна цими особами, буде регулюватися Цивільним кодексом та Законом України «Про захист прав споживачів», а порядок їх страхування в добровільному порядку – відповідними нормами страхового законодавства.

Висновки. На основі аналізу викладеного стосовно правового регулювання обов'язкового та добровільного страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, можна дійти висновку про те, що на сучасному етапі розвитку страхового законодавства однією з основних проблем залишається нормативне закріплення «Переліку», який повинен перерахувати види професійної діяльності, яка підлягає обов'язковому страхуванню, та має бути затверджений Кабінетом Міністрів. Саме до цього «Переліку», який є досі не розробленим, відсилає норма ст. 7 Закону України «Про страхування», яка й регулює страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам.

На сучасному етапі, враховуючи практику здійснення страхової діяльності українськими страховими компаніями, зарубіжний досвід та раніш проведені наукові дослідження, до цього «Переліку» слід включити наступні категорії осіб, страхування професійної діяльності яких має підлягати обов'язковому страхуванню на випадок заподіяння шкоди третім особам: медичних працівників, аудиторів, нотаріусів, журналіста, експерта, ріелтора, митних брокерів і перевізників, туристична діяльність, ресстраторів і депозитаріїв, автоперевізників, експедиторів вантажів, банківських службовців тощо. Необхідність внесення зазначених категорій до «Переліку» викликана наявністю прецедентів по відшкодуванню шкоди третім особам зазначеними категоріями професійних робітників.

Такий поки що дискусійний висновок також дає можливість припустити поділ страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за критерієм її обов'язковості на дві великі групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. – К.: Істина, 2012.
2. Гражданское право. В 4 т. – Т. 1: Общая часть. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 720 с.
3. Файер О.А. Поняття професійної відповідальності та підстави її виникнення /О.А. Файер // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 627-633 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09foapiv.pdf>
4. Суценок В.М. Професійна відповідальність юриста: деонтологічні та правові проблеми/ В.М. Суценок // НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 20. Юридичні науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/law/2002_20/01_sushchenko_vm.pdf

5. Закон України «Про страхування» : від 07.03.1996 р., № 85/96-ВР // ВВР України. – 1996. - № 18. – Ст. 78.
6. Проект постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Переліку осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, порядку і правил проведення обов'язкового страхування професійної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20100202_0.html#2
7. Борисенко М.В., Назаренко О.В. Проблеми страхування професійної відповідальності аудиторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=9253>
8. Концепція Закону України «Про аудиторську діяльність» від 20.07.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spilka-audit.org.ua/news/199-obgovorennya-konsercy-zakonu-pro-auditorsku-dyalnst.html>
9. Файер О.А. Страхування професійної відповідальності: цивільно-правовий аспект : дис... канд. юрид. Наук : 12.00.03: цивільне право і ивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О.А. Файер. – Харків, 2011. – 198 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/6/44/8024.html>
10. Зачосова Н.В. Сучасний стан і перспективи розвитку страхування професійної відповідальності на вітчизняному ринку фінансових послуг / Н.В. Зачосова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3 (12) – С. 277-281.
11. Обловацька Н.О. Страхування професійної відповідальності адвокатів України / Н.О. Обловацька // Адвокат. – №9 – 2010. – С. 25-28
12. Бородин С. В. Практика страхування професійної відповідальності адвокатів у Франції / С.В. Бородин // Воронежский адвокат. – 2005. – № 5. – С. 8-9
13. Правила професійної етики архітектора. Прийняті на II Пленумом правління національної спілки архітекторів України XVII скликання від 18 травня 2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/YegorShulyk/ss-14555991>